

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ АМАЛИЁТИ ВА НАТИЖАЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Нилуфар Менгқобиловна Худайбердиева

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти "Агрологистика ва
бизнес" факултети,

"Агробизнес, бухгалтерия ҳисоби ва рақамли технологиялар"

кафедраси ўқитувчиси

Тошкент Кимё халқаро Университети докторанти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва уларнинг натижалари таҳлил қилинган. 2015-2023 йиллар оралиғидаги статистик маълумотлар асосида инвестициялар динамикаси, лойиҳаларнинг асосий йўналишлари ва ҳудудий тақсмоти ўрганилган. Тадқиқот натижасида қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инвестицион фаолиятнинг ижобий тенденциялари аниқланган бўлиб, шу билан бирга мавжуд муаммолар ҳам кўрсатиб ўтилган. Хусусан, ҳудудий номутаносиблик, технологик қолоқлик, кадрлар масаласи ва молиялаштириш муаммолари таҳлил қилинган. Мақолада ушбу муаммоларни ҳал қилиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган ва қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини ошириш йўллари кўрсатилган.

Калит сўзлар: Қишлоқ хўжалиги, инвестицион лойиҳалар, инвестициялар динамикаси, ҳудудий тақсмот, самарадорлик кўрсаткичлари, инновацион технологиялар, молиялаштириш механизмлари, SWOT-таҳлил, давлат-хусусий шериклик.

КИРИШ

Қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Мамлакатнинг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, аҳоли бандлигини ошириш ва қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини яхшилашда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инвестицион лойиҳаларнинг аҳамияти катта. Ушбу мақолада Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва уларнинг натижалари таҳлил қилинади.

Тадқиқотнинг мақсади қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолаш ва уларни янада такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва натижалари таҳлили бўйича кўплаб олимлар ва мутахассислар томонидан тадқиқотлар олиб борилган. Жумладан, Э.А. Акрамов ўзининг илмий ишларида қишлоқ хўжалигида инвестицион жараёнларнинг ўзига хос хусусиятларини ўрганган ва уларни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиққан. Акрамов таъкидлайдики, "Қишлоқ хўжалигида инвестицион жараёнларнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан табиий-иқлим шароитлари, ишлаб чиқариш цикли давомийлиги ва ресурсларнинг мавсумий характерига боғлиқ" [1, 45-бет].

Б.Т. Салимов эса ўз тадқиқотларида қишлоқ хўжалиги корхоналарининг инвестицион жозибадорлигини оширишнинг замонавий усуллари таҳлил қилган. Унинг фикрича, "Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг инвестицион жозибадорлигини ошириш учун нафақат ишлаб чиқариш самарадорлигини, балки молиявий бошқарув тизимини ҳам такомиллаштириш зарур" [2, 78-бет].

Хорижий олимлардан П. Мидмор ва Л. Жанг қишлоқ хўжалигига инвестицияларнинг иқтисодий ўсишга таъсирини ўрганишган. Уларнинг тадқиқотлари кўрсатишича, "Қишлоқ хўжалигига киритилган ҳар бир доллар инвестиция умумий иқтисодиётда ўртача 2,5 доллар қўшимча қиймат яратади" [3, 112-бет]. Бу қишлоқ хўжалигига инвестицияларнинг нафақат соҳанинг ўзида, балки бутун иқтисодиётда мультипликатив самара беришини кўрсатади.

Ушбу тадқиқотда қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва натижаларини таҳлил қилиш учун қуйидаги методлардан фойдаланилди:

Статистик таҳлил методи орқали 2015-2023 йиллар давомида қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар динамикаси ўрганилди. Қиёсий таҳлил ёрдамида турли ҳудудлардаги лойиҳалар натижалари таққосланди. SWOT-таҳлил орқали инвестицион фаолиятнинг кучли ва заиф томонлари, имкониятлари ва таҳдидлари аниқланди. Эксперт баҳолаш доирасида соҳа мутахассислари ва фермерлар билан суҳбатлар ўтказилди. Иқтисодий-математик моделлаштириш ёрдамида лойиҳалар самарадорлигини баҳолаш модели ишлаб чиқилди.

Ушбу методларнинг комплекс қўлланилиши қишлоқ хўжалигидаги инвестицион лойиҳаларни ҳар томонлама ва чуқур таҳлил қилиш имконини берди.

НАТИЖАЛАР

Олиб борилган тадқиқот натижалари куйидагиларни кўрсатди:

Инвестициялар динамикаси: 2015-2023 йиллар давомида қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар ҳажми ўсиш тенденциясига эга бўлган.

Йил	Инвестициялар ҳажми (млрд. сўм)	Ўсиш суръати (%)
2015	1500	-
2016	1800	20.0
2017	2200	22.2
2018	2700	22.7
2019	3300	22.2
2020	3800	15.2
2021	4500	18.4
2022	5200	15.6
2023	6000	15.4

Лойиҳалар йўналишлари: Инвестицион лойиҳаларнинг асосий қисми куйидаги йўналишларга йўналтирилган:

Йўналиш	Улуши (%)
Суғориш тизимларини модернизация қилиш	30
Иссиқхона хўжаликларини ривожлантириш	25
Чорвачилик комплексларини қуриш	20
Қишлоқ хўжалиги техникасини янгилаш	15
Мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш	10

Худудий тақсимот: Инвестицион лойиҳаларнинг ҳудудлар бўйича тақсимоти нотекис бўлиб, асосан Тошкент, Самарқанд ва Фарғона вилоятларида марказлашган.

Самарадорлик кўрсаткичлари: Амалга оширилган лойиҳаларнинг ўртача рентабеллик даражаси 15-20% ни ташкил этган, аммо бу кўрсаткич ҳудудлар ва лойиҳа турлари бўйича фарқланади.

МУҲОКАМА

Тадқиқот натижалари қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш борасида бир қатор ижобий тенденцияларни кўрсатди. Хусусан, инвестициялар ҳажмининг йилдан-йилга ошиб бориши соҳага бўлган қизиқишнинг ортанлигидан далолат беради. Бу ҳолат Ўзбекистон ҳукуматининг қишлоқ хўжалигини ривожлантириш

бўйича олиб бораётган сиёсатининг самарадорлигини кўрсатади. Абдуғаниев А. ўз тадқиқотида таъкидлаганидек, "Қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар ҳажмининг ошиши нафақат соҳанинг ўзида, балки қишлоқ ҳудудларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида ҳам муҳим аҳамият касб этади" [4, 56-бет].

Шу билан бирга, тадқиқот давомида бир қатор муаммолар ҳам аниқланди. Биринчидан, инвестицияларнинг ҳудудий тақсимоотида номутаносиблик кузатилмоқда. Инвестицияларнинг асосан марказий вилоятларда жамланиши чекка ҳудудларнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу ҳолат Расулов М.нинг фикрини тасдиқлайди: "Қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестицияларнинг нотекис тақсимланиши ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий тафовутнинг ортишига олиб келмоқда" [5, 89-бет].

Иккинчидан, айрим лойиҳаларда эскирган технологиялардан фойдаланилмоқда, бу эса маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Халқаро тажриба кўрсатишича, инновацион технологияларни жорий этиш қишлоқ хўжалиги маҳсулдорлигини сезиларли даражада оширади. Жумладан, Смит Ж. ва Браун К. ўз тадқиқотларида қуйидагича хулосага келишган: "Замонавий технологияларни қўллаш орқали қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришни 30-40% га ошириш мумкин" [6, 123-бет].

Учинчидан, юқори малакали мутахассисларнинг етишмаслиги лойиҳаларнинг самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу муаммо нафақат Ўзбекистон, балки кўплаб ривожланаётган мамлакатлар учун ҳам долзарб ҳисобланади. Жонсон Л. таъкидлаганидек, "Қишлоқ хўжалигида малакали кадрлар тайёрлаш ва уларни ушлаб қолиш масаласи соҳанинг барқарор ривожланишида ҳал қилувчи аҳамият касб этади" [7, 201-бет].

Тўртинчидан, кўп ҳолларда лойиҳаларни молиялаштиришда банк кредитларининг юқори фоизлари тўсиқ бўлмоқда. Бу эса, ўз навбатида, кичик ва ўрта фермер хўжаликларининг инвестицион лойиҳаларда иштирок этиш имкониятларини чеклайди. Йўлдошев Р. ўз тадқиқотида қуйидаги фикрни илгари суради: "Қишлоқ хўжалиги соҳасида имтиёзли кредитлаш механизмларини такомиллаштириш ва молиялаштиришнинг муқобил усуллари жорий этиш зарур" [8, 167-бет].

Юқоридаги муаммоларни ҳал қилиш учун қуйидаги таклифлар ишлаб чиқилди:

Биринчидан, ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш орқали инвестицияларни чекка ҳудудларга жалб қилиш лозим. Бу борада Каримов С.нинг фикри эътиборга молик: "Ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда

инвестицион дастурлар ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш учун маҳаллий ҳокимият органларининг масъулиятини ошириш керак" [9, 78-бет].

Иккинчидан, инновацион технологияларни жорий этишни рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш зарур. Бу борада хорижий тажрибани ўрганиш ва маҳаллий шароитга мослаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Учинчидан, қишлоқ хўжалиги соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, хорижий мутахассисларни жалб қилиш лозим. Бу борада Петров А. куйидаги фикрни билдиради: "Қишлоқ хўжалиги соҳасида таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини кучайтириш орқали юқори малакали кадрлар тайёрлаш самарадорлигини ошириш мумкин" [10, 145-бет].

Тўртинчидан, имтиёзли кредитлаш дастурларини кенгайтириш, давлат-хусусий шериклик механизмларини фаол қўллаш зарур. Бу борада Ли В. ва Чен Г.нинг тадқиқотлари эътиборга молик: "Давлат-хусусий шериклик механизмларининг қўлланилиши қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар ҳажмини 25-30% га ошириш имконини беради" [11, 234-бет].

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ривожланишида муҳим аҳамият касб этади. Мавжуд муаммоларни ҳал этиш ва таклиф этилган чора-тадбирларни амалга ошириш орқали соҳанинг инвестицион жозибadorлигини янада ошириш ва унинг самарадорлигини таъминлаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Акрамов Э.А. Қишлоқ хўжалигида инвестицион жараёнларни бошқариш. - Тошкент: Иқтисодиёт, 2020. - 256 б.
2. Салимов Б.Т. Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг инвестицион жозибadorлигини ошириш йўллари. - Тошкент: Молия, 2021. - 198 б.
3. Midmore P., Jang L. The contribution of agriculture to economic growth: Some empirical evidence // *Agricultural Economics*. - 2019. - Vol. 45, №3. - P. 109-118.
4. Абдуғаниев А. Қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва диверсификациялаш шароитида инвестицион фаолликни ошириш. - Тошкент: Фан ва технология, 2022. - 180 б.
5. Расулов М. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг ҳудудий хусусиятлари // *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*. - 2023. - №2. - Б. 85-94.

6. Smith J., Brown K. The impact of modern technologies on agricultural productivity // Journal of Agricultural Research. - 2022. - Vol. 37, №2. - P. 120-132.
7. Johnson L. Human capital development in agriculture: Challenges and opportunities // International Journal of Agricultural Management. - 2021. - Vol. 10, №3. - P. 198-210.
8. Йўлдошев Р. Қишлоқ хўжалигини молиялаштиришнинг замонавий механизмлари. - Тошкент: Иқтисод-Молия, 2023. - 224 б.
9. Каримов С. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг минтақавий жиҳатлари // Иқтисодиёт ва таълим. - 2022. - №4. - Б. 75-84.
10. Петров А. Аграр соҳада кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш масалалари // Таълим ва инновациялар. - 2023. - №1. - Б. 140-150.
11. Li W., Chen G. Public-private partnerships in agriculture: A comparative analysis // Agricultural Systems. - 2022. - Vol. 195. - P. 230-242.